

Власенко О.М. Історично-філософські основи аналізу патріотизму як духовної цінності суспільства // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип. 85. – С. 57-60.

УДК 371.7

ВЛАСЕНКО О.М.,
канд.пед. наук, доцент кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**ІСТОРИЧНО-ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПАТРІОТИЗМУ
ЯК ДУХОВНОЇ ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА**

В даній статті автор аналізує сучасні наукові підходи формування патріотичних цінностей особистості, що сприяють вихованню в сучасному поколінні патріотичних почуттів, активної громадянської позиції молоді людини. Характеризується процес формування патріотичних цінностей, визначаються його складові – цінність, моральність, патріотизм. У статті досліджується процес патріотичного виховання сучасної молоді, процес, який має національний характер та є ідейною силою національної свідомості.

Ключові слова: цінності, патріотичні цінності, патріотичне виховання

В данній статтє автор анализирует современные научные подходы формирования патриотических цінностей личности, которые способствуют воспитанию в современном поколении патриотических чувств, активной гражданской позиции. Характеризуется процесс формирования патриотических ценностей, определяются его составляющие - ценность, нравственность, патриотизм. В статтє исследуется процесс патриотического воспитания современной молодежи, процесс, который имеет национальный характер и является идейной силой национального сознания.

Ключевые слова: ценности, патриотические ценности, патриотическое воспитание

In this article the author analyzes modern scientific approaches of the patrioti cvalues formaton, which help to create the system of values in an individual, to create patriotic feelings and active citizenship in the modern generation. It is characterized by the formatio nof patriotic values, determined by its components - value, morality and patriotism. The article examines the patriotic education of the youth, the process which has a national character, national power and ideological consciousness.

Keywords: values, patriotic values, patriotic education

На сьогодні пріоритетна роль в процесі розбудови української держави належить формуванню патріотичних почуттів та цінностей. Тому у сучасних державних програмах визначаються стратегічні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини на основі національних і загальнолюдських цінностей.

Поняття патріотизму є одним з найбільш глибоких та важливих людських почуттів. Як правило, це поняття трактується як відданість та любов до Батьківщини, до рідного народу, відчуття гордості за історичне минуле й сьогодення, постійна готовність до захисту рідної країни. Слід зазначити, що патріотизм характеризує вищий рівень розвитку особистості й проявляється в її активно-діяльній самореалізації.

Підвищена увага до поняття патріотизму вимагає предметного філософсько-політичного й політологічного аналізу, а також критичної оцінки з позицій інституціонального і конфліктологічного підходів, оскільки саме такий аналіз ще не знайшов свого відображення в сучасних дослідженнях.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотизму зверталися Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У своїх працях й наукових пошуках вони

розглядали проблеми розвитку патріотичних почуттів молоді, відстоювали ідею виховання гідного громадянина, патріота України.

Аналізуючи праці відомих науковців, виділяємо декілька видів патріотизму. Зокрема етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо. Цей патріотизм зумовлений природою як відчуття видової ознаки народу, є природженим і розвивається повноцінно, якщо дитина зростає у національно зорієнтованій сім'ї, навчається в українському дитячому садку, а потім в українській школі. При цьому великого значення надається вивченню історії українського народу [4, с. 201]. Територіальний патріотизм, в свою чергу, прив'язаний до того місця, де людина народилася, а державний патріотизм залежить від мети держави, державного самовизначення, державної ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості.

Досліджуючи епоху античності, звертаємося до ідей Платона, який на перше місце виносив інтереси держави, а не особистості. Платон вперше надав проблемі патріотичних цінностей важливості в контексті державного виховання. Патріотичне виховання буде ефективним лише у тому випадку, якщо молодь поставити в такі умови, за яких вона наблизиться до розуміння загальнодержавних інтересів. Аристотель продовжив його думку, зазначивши, що громадянське виховання є запорукою стабільності держави.

В епоху раннього Середньовіччя ідею патріотичного виховання молоді поступово замінює релігійне виховання, яке виступає за формування християнських якостей особистості, серед яких – покора інтересам церкви, держави і феодала, повага до Бога, до інших людей, старших, особливо батьків та рідних. А в епоху Відродження соціалістами-утопістами Т.Мором («Утопія») та Т.Кампанеллою («Місто Сонця») змальовані картини держав, де всі жителі цілком інтегровані у сферу суспільного життя, а держава опікується їхнім вихованням і надає обов'язкову освіту рідною мовою, що реалізується через любов громадян до своєї Батьківщини [6]. Утопісти переконані, що патріотизм є результатом виховних суспільних впливів на особистість.

Усвідомивши, що зникнення народів, знищення держав завжди починається із втрати мовної культури народу, Я. Коменський здійснював навчання рідною мовою народу, яка, на його погляд, є основою патріотичною свідомістю людини. Я. Коменський вимагав введення нового змісту освіти в національні школи – формування гармонійної моральної людини, якій властиві цінності благополуччя Батьківщини, готовність віддати за її свободу й незалежність життя.

В свою чергу Дж. Локк у творі «Думки про виховання» розкрив зміст морального виховання дитини, метою якого є підготовка юнаків до захисту Вітчизни.

Ж.Ж. Руссо у романі «Еміль або про виховання» стверджує, що людина є громадянином суспільства, тому її виховання є умовою успіху у формуванні громадянських цінностей. Філософ наголошує, що громадянин має бути високоморальним, а високоморальна людина не може бути несвідомим патріотом своєї держави.

Швейцарський педагог Й.Г. Песталоцці, продовжуючи ідеї Я. Коменського і Ж.-Ж. Руссо, застосовує на практиці метод природовідного виховання у дитини любові до своєї мови, свого народу через ознайомлення дітей з минулим і сучасним своєї країни. Патріотизм є складовою системи цінностей особистості.

Німецькі педагоги-реформатори були переконані, що суспільна народна школа повинна покласти основу для освіти молоді, поєднуючи загальнолюдське з національним. Патріотизм має ґрунтуватись на ідеї внутрішньої свободи, добра і справедливості. Тому виховання любові до свого народу, людства, має бути головним завданням сім'ї та школи [3, с. 105]. А на початку XX століття в педагогіці розвинутих країн виникає ряд реформатських течій, які базувалися на національно-патріотичному вихованні і мали на меті культивувати любов до країни, народу та його мови.

Аналізуючи праці українських педагогів минулого, звертаємося до педагогічних ідей І. Огієнка. У своїх наукових роботах він підкреслював, що система освіти має бути

національною за характером і реалізовуватись на національних засадах, зокрема «...допоки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане національності: вона м розпорошиться поміж дужчим народом...» [6]. Ідеї І. Огієнка про створення національної школи продовжувала С. Русова, яка зазначала, що освіта й навчання мають відповідати національним інтересам української держави, враховуючи звичаї, традиції, своєрідність українського народу. У її системі виховання головне місце посідає патріотичне виховання як цілеспрямований педагогічний процес формування у молоді почуттів, поглядів й свідомості засобами рідної мови, через усну народну творчість, введення в зміст освіти історії та релігії українського народу, створення в школі історичних музеїв та етнографічних куточків.

Продовжуючи І. Огієнка та С. Русової, Г. Ващенко виступає за відродження української національної культури та української школи, зазначаючи, що у національному виховному ідеалі віддзеркалюється сутність українського патріотизму. До змісту патріотизму Г. Ващенко включає віру в Бога, моральні закони творення добра, загальнолюдські та національні цінності. Важливим є те, що вчений наголошує: мета життя людини полягає у служінні Богу та Україні, у виконанні та шануванні заповідей морального кодексу поведінки. Таким чином, на початку ХХ ст. особливостями патріотичного виховання виступають: любов до Батьківщини, любов до народу, любов до рідного краю, природи, до української мови, культури, історії, повага до національних та родинних традицій, служіння Богу як абсолютній Правді, Красі, Справедливості.

Важливим для нас є розуміння сутності національної свідомості і самосвідомості людини. Під національною свідомістю та самосвідомістю особистості розуміють «усвідомлення себе частиною певної національної спільноти та оцінкою себе як носія національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності» [2; 7; 8].

Відтак, патріотичне виховання має здійснюватись як двоєдиний процес на психологічному (морально-психологічний процес формування почуттів, уявлень, звичок, настроїв, прагнень, вольових якостей) та ідеологічному і світоглядному (формування патріотичної свідомості, ідей, поглядів, переконань) рівнях.

Таким чином, патріотизм як одна з найбільш значущих цінностей, що властива всім сферам життя суспільства й держави, є найважливішим духовним надбанням особистості, характеризує вищий рівень її розвитку і виявляється в її активно-діяльній самореалізації на благо Вітчизни.

При цьому патріотизм постає певним фундаментом громадської і державної будівлі ідеологічною опорою їх життєздатності, однією з основних умов ефективного функціонування системи соціальних і державних інститутів. В історичному плані патріотизм є джерелом духовних та моральних сил та здоров'я суспільства, його життєстійкості, яка особливо могутньо і нестримно виявляється на переломних етапах розвитку, під час великих, історично значущих подій, у роки важких соціальних випробувань.

Загалом, патріотизм – це любов до Батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і здатність служити її інтересам та сприяння її успіхам у сферах внутрішнього життя й на міжнародній арені.

В динамічних умовах трансформації суспільства патріотичні цінності молоді відчують на собі вплив двох суспільних факторів: суспільного становища молоді в суспільстві та фактору соціальних трансформацій, що характеризується нестійкістю ціннісно-нормативної системи в суспільстві й співіснування альтернативних ціннісних систем.

Патріотизм – явище соціально-історичне. У період переходу від тоталітарних режимів до демократизму, формування правової суверенної держави і громадянського суспільства утверджується й розвивається загально народний патріотизм. У ньому

поєднується вірність Батьківщині з почуттям поваги до інших націй і народів, з відданістю інтересам творення вільного, демократичного суспільства.

Патріотизм слід досліджувати як складну дворівневу систему загальнолюдських цінностей та їх інтеріоризації у систему цінностей особистості. Тому патріотизм трактується як одночасний прояв суспільної та індивідуальної свідомості, самосвідомості, культури, історії, а також психології та ідеології. Можна з упевненістю сказати, що патріотизм постає в якості однієї з найвищих індивідуальних й суспільних цінностей, що забезпечують успішність розвитку найважливіших сфер життя суспільства.

Література

1. Антоненко М.Я. Проблеми формування національної свідомості // Рідна школа. – 1991. – № 2. – С. 5-9.
2. Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 40 – 47.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
4. Вишневський О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. – Львів: Львів. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
5. Давня українська література / За ред. М.С. Грицяя. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа. Головне вид-во, 1989. – 414 с.
6. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МО України, 1996. – № 13.
8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави // Педагогічна газета. – 2000. – № 6 (72), червень. – 6 с.